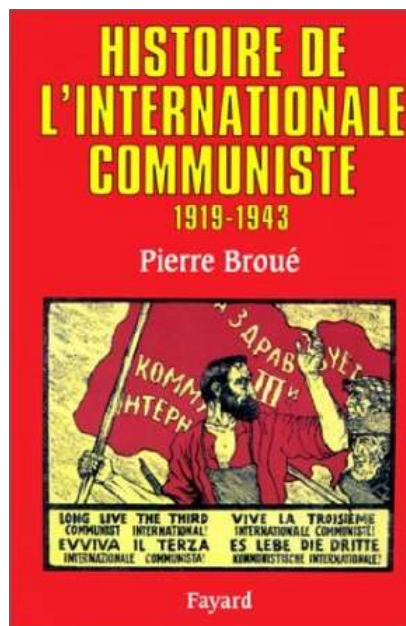

Pierre Broué

Dödsbudet. Upplösningen av Komintern

Detta är ett kapitel (nr 35) ur Broués stora arbete om den Kommunistiska internationalens historia, vars franska upplaga kom ut 1997. På marxistarkivet finns fler kapitel ur boken: [Komintern fem år senare](#) (kap. 17, [Kommunistiska Internationalen 1926-1933](#) (kapitel 23-25), samt [Kommunistiska Internationalen 1933-1938. Folkfrontspolitiken införs](#) (kapitel 29-31), [Motorsågsmassakern](#) (utrensningarna under åren 1936-39) och [Kommunistiska Internationalen och Andra världskriget](#).

Översättningen är utförd av Björn-Erik Rosin

Efter texten nedan följer tips på fler artiklar, dokument m m som behandlar upplösningen av Komintern.

Det var i maj 1943, vid en tidpunkt som innebar en betydelsefull vändpunkt i andra världskriget, som Komintern helt kort återkom på tidningarnas förstasidor över hela världen. Det var dess svanesång, dödsannonsen.

En organism i förfall

För dagens historiker är det svårt att föreställa sig att nyheten var någon överraskning. Från krigets början, 1939, och framför allt efter 1941, var den internationella kommunistiska organisationen, i en värld som var uppdelad i stridslinjer och oceanerna prisgivna åt ubåtskriget, inte mer än en karikatyr av vad den varit, även efter de många åren av förfall. Med hjälp av citat från dokument i arkiven i Moskva tecknar de ryska historikerna Natalja Lebedeva och Michail Narinskij¹ en ganska förfärlig bild av Komintern under dessa år av exil: Stalin hade inte längre tid att träffa Dimitrov, exekutivens apparat förfogade inte längre över tillräckliga ekonomiska resurser för ett elementärt internationellt arbete; ledningen

¹ N Lebedeva och M Narinskij, "Dissolution of the Comintern in 1943", *International Affairs* (Moskva), n° 8 1944 (?), s. 89-98, här s. 89.

befann sig knappast i Ufa^{*}; sekretariatet höll bara sällsynta möten. De båda historikerna citerar en helt uppgiven rapport av Manuilskij, från hösten 1942, som uppger att det inte längre förekom några möten med det politiska sekretariatet, att Gottwald drack, att Thorez var en fåfång typ som trodde sig vara Lenin, att Dolores Ibarruri slösade bort sin tid med att författa olika projekt, att stämningen var avskyvärd mellan ledningen och personalen, och att läget allmänt kännetecknades av okunnighet och bluffande. Det enda parti – i exil – som Komintern haft resurser att kontrollera, det spanska kommunistpartiet, höll på att gå i bitar efter inre uppgörelser och torftig rivalitet: ledarna anklagade ömsesidigt varandra för att lägga beslag på matransonerna och kvinnorna, när det inte handlade om att ägna sig åt övergrepp mot de senare. Stalin hade varit med om en hel del och det var givetvis inte detta tillstånd av förfall som fick honom att fatta det slutgiltiga beslutet.

Stalin och planerna på upplösning

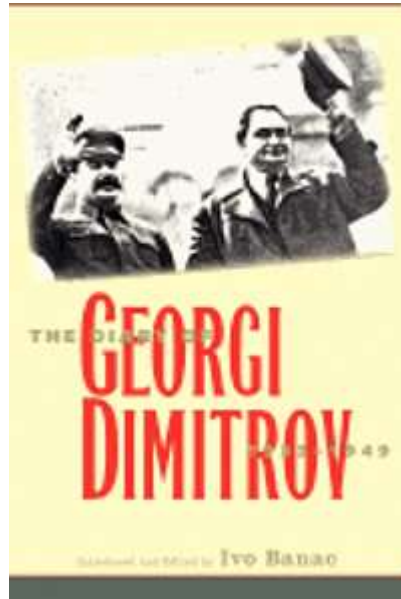
Dimitrovs *Dagbok*, ännu för närvarande inte tillgänglig för vanliga dödliga forskare^{**}, ger ändå ett antal indikationer, tack vare de citat F I Firtsov hämtat fram. Enligt honom hade Stalin redan varit inne på en eventuell upplösning av Komintern vid samma tidpunkt som han lät upplösa det polska kommunistpartiet. Det är tänkbart att han ryggade tillbaka inför tanken på hur detta skulle utnyttjas världen över, kanske av fruktan för att lämna en öppning åt ”trotskisterna” och Fjärde internationalen, som han verkar ha oroat sig för. Enligt Dimitrovs *Dagbok* ska Stalin den 12 april 1941 ha sagt till Dimitrov:

På Marx´ tid bildades Internationalen i väntan på en revolution. Komintern bildades under Lenin under en liknande period. Nu är det partiernas nationella arbete som kommer i främsta rummet i alla länder. Men kommunistpartiernas ställning som sektioner inom en internationell organisation underordnad Kominterns exekutiv utgör ett hinder. [...] I nuvarande läge gör medlemskapet i Komintern det lättare för bourgeoisien att förfölja kommunistpartierna, ökar deras isolering bland befolkningen i hemländerna, hindrar dem från att utvecklas på ett självständigt vis och förverkliga sina mål som nationella partier.²

^{*} Ufa är en stad belägen längst österut i den europeiska delen av Ryssland, invid Uralbergens västra sluttningar. Dit evakuerades Kominterns personal i oktober/november 1941, dvs efter det nazityska angreppet på Sovjet. – *Red*

^{**} Detta gäller inte längre. Se följande not. – *Red*

² Firtsov, a.a., s. 462. Originalexemplaret av Dimitrovs dagbok en finns i partiarkivet i Sofia. Det förefaller som om Firtsov fått med en kopia till USA, där publiceringen har aviserats. [Idag finns delar av dagboken tillgänglig på engelska i *The Diary of Georgi Dimitrov 1933-1949*, Yale University Press 2003. Denna engelska version (på 500 sidor med index) är tyvärr inte fullständig. Den tyska översättningen G Dimitroff, *Tagebücher 1933-1943* (Berlin 2000) är betydligt komplettare och omfattar nära 1500 sidor (i 2 band), trots att den slutar redan 1943. De här citerade dagboksanteckningarna (från 20 april) finns dock i *The Diary...* på s. 156. *Red anm.*]

Engelska upplagan av Dimitrovs dagbok – se not 2 nedan

Natalja Lebedeva och Michail Narinskij är överens om att Stalin kan haft i tankarna att det kunde vara en nödvändig eftergift för Hitler, samtidigt som man befriade Sovjetunionen från trycket av sektioner som kunde bli besvärande om de engagerade sig alltför mycket i kampen mot ockupanterna i Europa. Enligt de ryska historikerna fullföljde Stalin inte sina tankar, av tidsbrist antagligen, kanske också på grund av att nazisternas angrepp skapade ett nytt läge och att en upplösning av Komintern då skulle kunna framstå som en kapitulation inför Hitler. Ändå var han inte redo att tilldela Komintern någon viktig roll. Nazisternas angrepp skulle inte ändra hans uppfattning därvidlag. Den 22 juni 1941 sade han till Dimitrov: ”Partierna har på hemmaplan organiserat en rörelse för stöd åt Sovjetunionen. Och att inte resa frågan om någon socialistisk revolution. Det sovjetiska folket för krig mot det fascistiska Tyskland. Frågan handlar om att besegra fascismen, som driver ned folk i slaveri och försöker göra samma sak med ytterligare några.”³

De militära framgångarna från slutet av 1942 gav för övrigt nytt liv i Komintern och de båda sovjetiska historikerna anger att organisationen då vaknade upp på nytt; det bildades kommissioner för att studera de franska och italienska kommunistpartiernas uppgifter, ett manifest skrevs för att publiceras av KPD och en resolution antogs om den politiska linjen och uppgifterna för partiet i Tjeckoslovakien. De båda senare texterna var daterade december 1942 och januari 1943. De skriver också att Komintern vidtagit åtgärder för att organisera propagandan riktad till de tusentals krigsfångarna, och upprätta vad man kallade ”anti-fascistiska” skolor, att man författade en text om ”Vändpunkten i kriget och propaganda-uppgifterna” (februari) och direktiv för Första maj (slutet av april). Den 6 maj bildades en kommission med 25 personer från exekutiven med uppdrag att studera Stalins dagorder för Första maj och utarbeta direktiv för propagandan via radio: den lämnade sin rapport den 15. Men då hade Komintern inte längre mer än några timmar att leva.

³ Ibidem. [The Diary... s. 167]

Molotov och Stalin

Förberedelser av upplösningen

På kvällen just den 8 maj kallade Molotov in Dimitrov och Manuilskij till Kreml. Han meddelade dem att Stalin fattat ett beslut: "Komintern i egenskap av centrum för kommunistpartierna utgör ett hinder i dagens läge för kommunistpartiernas självständiga utveckling och förverkligandet av deras speciella uppgifter."⁴ I sin *Dagbok* noterade Dimitrov: "De hade kommit fram till att i rådande läge var Komintern, i egenskap av ledande centrum för kommunistpartierna ett hinder för deras självständiga utveckling och utförandet av deras specifika uppgifter. [...] Utarbета ett dokument för upplösning av detta centrum."⁵ De båda sekreterarna ombads i själva verket förbereda ett dokument där upplösningen av Komintern tillkännagavs och där Molotov givetvis försett dem med huvudinnehållet. Den 11 maj var Dimitrov och Manuilskij färdiga med resolutionsförslaget från presidiet i Kominterns exekutiv med beslutet om upplösning av organisationen och deras utkast sändes omedelbart över till Stalin. På eftermiddagen tog Stalin, med Molotov vid sin sida, emot författarna till resolutionen. De presenterade texten för honom och fastslog att orsaken till upplösningen var att man insett att Komintern som ledande centrum för den internationella arbetarrörelsen nu blivit oförmögen att möta de växande kraven från kommunistpartierna och arbetarpartierna i allmänhet i alla länder, liksom att följa dessas utveckling och att den till och med blivit ett hinder för denna utveckling. De fyra männen var överens om det grundläggande och diskuterade enbart formerna för hur den skulle antas. De enades om att förslaget skulle läggas fram vid ett möte med presidiet för att godkännas som förslag riktat till alla sektioner och att dokumentet inte skulle publiceras förrän svar inkommit från dem. Det var Komintern själv som fick tillkännage sin egen bortgång. Det var dess självmord som planerades, eller snarare dess död maskerad som självmord. Den 11 maj informerade Dimitrov alla medlemmar av exekutiven, omtalade att förslaget skulle överföras via radio till ledarna för de viktigaste partierna, att texten var hemlig och begärde deras medgivande. Den 13 maj hölls så ett möte bakom lyckta dörrar med presidiet och ett antal medlemmar av och suppleanter från exekutiven samt företrädare för de olika partierna.⁶ Stalin verkar ha varit misstänksam, för innan mötet inleddes skickade han skriftliga rekommendationer till Dimitrov, vilket för övrigt visar

⁴ Ibid, s. 90. [Dagboksanteckning 8 maj, *The Diary...* s. 270]

⁵ Citerat av Firtsov, a.a., s. 463. [Dagboksanteckning 11 maj, delvis i *The Diary...* s. 271]

⁶ N Lebedeva och M Narinskij, a.a., s. 90.

att han kände sina underhuggare väl, att de skulle vara mer engagerade av sina jobb än av världspolitiken:

1. Ta tid på er i denna fråga. Lägg fram förslaget för diskussion, ge medlemmarna av exekutivens presidium två till tre dagar för att tänka igenom det och komma med ändringsförslag. Han [Stalin, enligt Lebedeva och Narinskij] skulle också komma med några.
2. Skicka inte förslaget utomlands omedelbart. Vi kommer att fatta beslut om det senare.
3. Ge inte intryck av att vi kort och gott är i färd med att utvisa de ledande utländska kamraterna. De kommer att få arbeta för tidningarna. Vi kommer att grunda fyra på tyska, rumänska, italienska och ungerska och det kunde vara bra att bilda särskilda antifascistiska kommittéer för tyskarna och de övriga.⁷

Presidiet den 13 maj

Det var givetvis Dimitrov, som på presidiet den 13 maj 1943 inledde debatten om upplösning av Komintern som ledande centrum. Han underströk energiskt att det inte rörde sig om någon krigslist, att det verkligen var fråga om en upplösning, inte någon innehållslös gest. Han föreslog att medlemmarna av presidiet skulle lägga fram sin uppfattning om det lämpliga i detta och om tidpunkten samt att de skulle komma med ändringsförslag till den text han presenterat.

Enligt Lebedeva och Narinskij tog de flesta av talarna fasta på att Komintern skulle upplösas, framhöll de fördelar det skulle kunna innebära i form av enande av de antifascistiska krafterna i en gemensam nationell front och stödde således förslaget. Maurice Thorez sade sig vara helt enig med förslaget och förklarade vidare: ”Vi, kommunister, har inte lyckats besegra socialdemokratien och att spärra vägen för fascisternas frammarsch mot makten i flera länder. Vi har heller inte lyckats hindra fascisterna från att sätta igång sitt erövringskrig. Den nuvarande formen av internationell förening av arbetarna har förlorat allt värde.”⁸ Kolarov, veteranen på mötet, var mycket belåten och skulle inte sakna Komintern, som, sade han, inte längre fungerade ”som ledande organ”. Hans uttalande var närmast ett slags bekännelse, ett bokslut över ett liv: ”Det förhåller sig så att läget förändrats. Nu finns Sovjetunionen, en ny faktor av sådan styrka att Komintern inte är något annat än en arkaism. Komintern föddes under en revolutionär storm, men förhoppningarna om en snabb revolution kom på skam.”⁹ Han sade sig luta åt att det upprättades regionala föreningar av kommunistpartier och påminde om Balkanfederationen. Wilhelm Pieck, som talade i namn av ledningen för KPD, sade att han varit tveksam kvällen innan, när Dimitrov visat honom förslaget och gav fortfarande uttryck för betänkligheter: ”Det står i dag klart att Tyskland förlorat kriget och jag tänkte då först att det i det läget, vid utbrottet av omfattande inre resningar i Tyskland, inte gick för sig att likvidera Komintern.”¹⁰ Han medgav också att han inte var helt säker på att kommunistpartierna skulle vara tillräckligt mogna för att fullgöra de uppdrag som väntade dem. Han ansåg det vara högst önskvärt, att KPD fortfarande kunde dra nytta av en viss form av ”ideologiskt bistånd” från de mer erfarna sovjetiska kamraterna. Denna typ av oro i det avgörande ögonblicket är också i sig avslöjande. Rákosi jämförde upplösningen av Komintern med införande av naturaskatt i stället för tvångsrekvisitioner i samband med NEP-politiken – och föreslog att dokumentet skulle innehålla en tes om proletär solidaritet, ”för att göra saker

⁷ Ibid., s. 90-91.

⁸ Ibid., s. 91.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

och ting lättare att förstå för folken ute i världen”.¹¹ Slovaken Šverma kunde inte dölja sin tristess: ”I går var det med tungt hjärta jag läste igenom förslaget till beslut. Jag har växt upp med Komintern och hela mitt liv har varit förknippat med det. Men detta är bara känslösamhet. Det politiska beslut som föreslås är det enda rätta och det är ett klokt beslut.”¹² Efter diskussionen avslutades mötet med en omröstning att som princip anta förslaget som grund, med möjlighet att komma med ändringar och tillägg fram till den 17. Dagen efter skickade Dimitrov över protokollet från mötet till Stalin och Molotov.

Samma dag, den 14 maj, skickade exekutiven till Malenkov över rapporterna om arbetet inom Första avdelningen (kommunikationsservice – de hemliga nationella radiosändarna), telegrambyrån, Kominterns finansiella läge, dess anställda och de löner som utbetalades till dem, för beslut på dessa punkter. Den rapport som skrivits av chefen för Första avdelningen, Ivan Morozov, är av oerhört intresse på det tekniska planet och beträffande radioförbindelserna med omvärlden.

Presidiemötet den 17 maj

Nästa presidiemöte hölls under samma förhållanden som det som ägt rum den 13. Men denna gång var det fråga om att anta en definitiv resolution. Denna inleddes med ett fullständigt missvisande stycke om Kominterns ”historiska roll”, det talas om att organisationen bildats ”till följd av att förkrigstidens arbetarpartier lidit skeppsbrott”.¹³ Den roll som tilldelats Komintern var enligt resolutionen:

Att försvara marxismens läror mot förflackning och förvanskning från opportunistiska element inom arbetarrörelsen, att den i en rad länder befrämjade sammanslutningen av de avancerade arbetarnas förtrupp i verkliga arbetarpartier samt hjälpte dem att mobilisera de arbetande massorna till försvar av sina ekonomiska och politiska intressen, till kamp mot fascismen och det krig den förberedde, till understöd åt Sovjetunionen såsom den främsta kraften mot fascismen.¹⁴

Efter att ha erinrat om att Komintern fördömt den sanna naturen hos anti-Kominternpakten, som man definierade som ”hitleristernas vapen för att förbereda kriget”, fastslår man att man sedan länge outtröttligt avslöjat nazisternas ondskefulla och subversiva arbete, som doldes bakom talet om Kommunistiska internationalens påstådda inblandning i dessa staters inre angelägenheter.¹⁵ Man fastslår därefter att det efterhand blivit allt tydligare att ”alla former av internationellt centrum stött på oöverstigliga hinder när det gäller lösningen av problem man konfronterats med i olika länder”, framför allt djupgående skillnader mellan olika länder. Därefter var man framme vid de avgörande meningarna:

Hela händelseförloppet under det gångna kvartssekle och de erfarenheter, som Kommunistiska Internationalen gjort, har på ett övertygande sätt visat, att den organisationsform, som valdes av Kommunistiska Internationalens första kongress för att förena arbetarna och som motsvarade kraven under första perioden av arbetarrörelsens pånyttfödelse, blev allt mer otidsenlig, ja, t o m ett hinder för de nationella arbetarpartiernas fortsatta stärkande i samma mån som arbetarrörelsen i de enskilda länderna växte ut och dess uppgifter komplicerades.

Kriget hade accentuerat dessa skillnader och framför allt dragit en djup skiljelinje mellan ”de länder som blev hitlertyranneriets bärare, och de frihetsälskande folken som är sammansvetsade i den mäktiga antihitlerkoalitionen”.¹⁶ Resolutionen fortsätter:

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Text i J Degras, *The Communist International 1919-1943*, band III, s. 477-478. Hela resolutionen återges på svenska i Fernando Claudin, [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#).

¹⁴ Degras a.a., s. 477.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

Medan i Hitler-blockets länder huvuduppgiften för arbetarna, de arbetande och alla ärliga människor består i att på alla sätt arbeta för detta blocks nederlag genom att inifrån undergräva den hitlerska krigsmaskinen och medverka till störtandet av de regeringar som är skyldiga till kriget – så är det i antihitlerkoalitionens länder en helig plikt för de breda folkmassorna och framför allt för de avancerade arbetarna, att allsidigt understödja dessa länders regeringar i deras krigsansträngningar för att så snabbt som möjligt krossa hitlerblocket och säkra nationernas samarbete på likaberättigad grundval.¹⁷

Samtidigt framhålls att det viktigaste i de ockuperade länderna är att utbilda de breda massorna i väpnad kamp och omvandla den till ett nationellt befrielsekrig. Men samtidigt hade detta krig visat att det måste ledas av arbetarklassens avantgarde i varje land. Efter att ha erinrat om besluten vid Kominterns sjunde kongress om behovet av att de olika sektionerna var smidiga och självständiga och erfarenheterna av ”den store Marx” beslut att upplösa Första internationalen, uppmanade resolutionen till upplösning av Internationalen som ledande centrum och att ”befria Kommunistiska Internationalens sektioner från de förpliktelser som framgår av Kommunistiska Internationalens stadgar och kongressbeslut”. Resolutionens avslutning löd: ”Presidiet för Kommunistiska Internationalens Exekutivkommitté manar alla anhängare till Kommunistiska Internationalen att koncentrera alla sina krafter för allsidigt understöd och aktivt deltagande i det befrielsekrig som föres av folken och staterna inom antihitlerkoalitionen för att så snabbt som möjligt krossa de arbetandes dödsfiende – den tyska fascismen, dess bundsförvanter och vasaller.”¹⁸

Vid presidiets möte lästes texten upp stycke för stycke och kommentarerna noterades. Rákosi ville ha bort idén om att varje lands specifika karaktärsdrag skulle utgöra ett hinder för enande. Denna faktor skulle givetvis kvarstå efter kriget och det skulle hindra bildandet av varje ny internationell förening av arbetare.¹⁹ Han fick inget medhåll. Den mening han ville ha bort var i själva verket central för argumentationen från dem som försvarade förslaget. Kolarov i sin tur kom med ett ändringsförslag av akademisk karaktär: han ville ha bort hänvisningen till upplösningen av Första internationalen, eftersom den berodde på nederlaget för Pariskommunen. Han rönste inte större framgång.²⁰ Man var således framme vid frågan hur resolutionen skulle tillämpas. Dimitrov ställde två alternativ. Antingen gav man, sedan texten godtagits, presidiet i uppdrag att se till att den publicerades i sektionernas tidningar i form av en text tänkt att godkännas av dem. Sektionernas uttalanden skulle då betyda att de godtog beslutet att upplösa Komintern. Enligt den andra metoden skulle presidiet se till att beslutet spreds, utan att texten publicerades och att detta inte skulle ske förrän sektionerna indirekt uttalat sitt stöd. Samtliga talare uttalade sig för den andra metoden och betecknade den som mer demokratisk. Den 18 maj skickade Dimitrov till protokollet från det andra presidiet, hållet bakom lyckta dörrar, till Stalin och Molotov. Dimitrov omtalade för dem att resolutionsförslaget förmedlats telegrafiskt till Ercoli (Togliatti), Gottwald och Kuusinen och att alla tre stod helt bakom. Han begärde nu nya instruktioner.

Presidiet den 19 maj

Den 19 maj hölls ett nytt möte bakom lyckta dörrar med exekutivens presidium. Dimitrov förklarade att man måste reglera frågan om Kominterns funktioner, som för ögonblicket bl a inbegrep:

a) ”de nationella radiosändningarna, b) kommunikationerna med de kommunistiska broderpartierna, c) den sovjetiska nyhetsbyrån, d) de medlemmar av broderpartierna som var bosatta

¹⁷ Ibid., s. 478.

¹⁸ Ibid., s. 479.

¹⁹ N Lebedeva och M Narinskij, a.a., s. 92.

²⁰ Ibid.

i Sovjetunionen, e) den partiskola dessa hade i Sovjetunionen, f) förlagsverksamheten på utländska språk, g) Kominterns och de nationella partiernas arkiv, h) biblioteket.”²¹ Frågan gällde att se till att deras avveckling inte skadade krigföringen. Här uppstod oenighet. Alla talare förordade att man skulle behålla de nationella radiosändningarna, som, till skillnad från Inoradio, tog hänsyn till nationella särdrag och det speciella läget i varje land. Pieck och Thorez försvarade den synen och hävdade att dessa radiosändningar spelade en mycket värdefull roll i enandet av antifascisterna, för den politiska inriktningen och för informationer till soldaterna på axelmakternas sida, i de ockuperade länderna och även i allierade stater. De såg radiosändningarna som viktiga för organiserandet av kampen. De fick stöd av Marty, Kolarov, Dolores Ibarruri, Wolf och Rákosi. Manuilskij var inte överens. Att fortsätta de nationella radiosändningarna skulle kunna, hävdade han, ta udden av beslutet om upplösning och kunde tolkas som att Komintern bara höll på att omstrukturera sig underjordiskt. Dimitrov sade att det låg något i Manuilskijs argument, men avgjorde diskussionen genom att ändå uttala sig för bevarande av de nationella radiosändningarna. Beträffande förbindelserna med broderpartierna avslöjade exekutivens generalsekreterare att de utländska byråerna för kommunistpartierna i Tyskland, Spanien, Frankrike, Österrike, Tjeckoslovakien, Italien, Bulgarien, Finland, Ungern och Rumänien utgjorde dessa partiers ledning. Samtliga talare tryckte på att inget fick förändras på grund av risken för att det i berörda partier kunde uppstå ”falska och fientligt inställda ledningar” i stånd att ”destabilisera den kommunistiska rörelsen”. Lebedeva och Narinskij kommenterar påpassligt: ”Därmed avvisades det främsta argumentet för att kommunistpartierna inte skulle ledas från Moskva. Man medgav att detta var nödvändigt för propagandan.”²²

Presidiet uttalade sig för att behålla SUPress och hänvisade frågan till ledningen för det ryska partiet. Medlemmarna av utländska partier i Sovjetunionen uppmanades att gå med i SUKP, men de skulle fortsätta att åtnjuta internationell hjälp. De utländska partiskolorna bibehölls, SUKP fick ta hand om dem. Förlaget på utländska språk övergick till sovjetisk kontroll. Man noterade att tidskriften *L'Internationale communiste* lades ned. Arkiv och bibliotek hamnade under SUKP:s kontroll. Lebedeva och Narinskij kommenterar: ”Planen gick ut på att alla viktiga funktioner inom Komintern skulle fortsätta som tidigare, förutom att de hädanefter skulle verka bakom SUKP:s fasad.”²³ Det var för övrigt vad Dimitrov sade avslutningsvis: funktionerna måste upprätthållas ”under den ena eller andra formen”. Ett exempel kan räcka: några dagar efter Kominterns upplösning förde ett sovjetiskt plan till Grekland, via ett litet jugoslaviskt flygfält som hölls av partisanerna, en man från underrättelsetjänsten, greken Dimitrios Sakarellos, vars uppdrag var att återföra det grekiska partiet på den rätta vägen. Planet slog runt vid landningen och den utsände omkom.²⁴ Det var översten Grigorij Popov, sovjetisk medborgare, som ersatte honom för att fullgöra uppdraget: att underkasta det grekiska partiet och *andartes* [den grekiska gerillan – ÖA] de allierades gemensamma vilja. På kvällen den 19 maj 1943 sammanträffade Stalin med Dimitrov, Molotov, Vorosjilov, Berija och Mikojan. Han föreslog några förändringar, varav följande påstående, som var helt falskt men genom vilket han, som vanligt, försökte täcka över sina egna spår: ”Under kriget har frågan om upplösning väckts av ett visst antal sektioner.”²⁵

Det slutgiltiga antagandet och offentliggörandet

Nu återstod att få alla partiers godkännande, något som Stalin pressade Dimitrov på och där han visade sig särskilt angelägen om att beslutet snabbt skulle publiceras i världspresen.

²¹ Ibid., s. 94.

²² Ibid., s. 95.

²³ Ibid.

²⁴ G Kouzoulas, *Revolution & Defeat*, s. 193.

²⁵ N Lebedeva och M Narinskij, a.a., s. 95.

Dimitrov lovade att man skulle få svar så att texten skulle kunna publiceras på morgonen den 22. Det sovjetiska partiets politbyrå samlades den 21 maj. Märkligt nog uttalade sig Kalinin för att Komintern skulle bibehållas och försökte mildra anklagelserna om att ”man tog order från Moskva” genom att föreslå att högkvarteret skulle flyttas till någon annan stad, exempelvis London. Det var Stalin själv som besvarade detta förslag:

Erfarenheten har visat att det idag precis som på Marx´ och Lenins tid är omöjligt att leda arbetarrörelsen i alla länder från ett enda internationellt centrum. Detta är än mer sant i denna tid av krig, då kommunistpartierna i Tyskland, Italien och andra länder står inför uppgiften att störta sina regeringar och använda en defaitistisk taktik, medan kommunistpartierna i Sovjetunionen, Storbritannien, Amerika och andra länder tvärtom är nödsakade att utan reservationer stödja sina regeringar och besegra fienden fortast möjligt. Vi överskattade våra krafter när vi samlade Kommunistiska internationalen och trodde att vi skulle kunna leda rörelsen i alla länder. Det var ett misstag. [...]

Det finns ytterligare ett skäl till att upplösa Kommunistiska internationalen och som inte nämns i resolutionen. Det är det faktum att de kommunistiska partier, som är anslutna till Kommunistiska internationalen felaktigt anklagas för att vara redskap för en främmande makt och att detta skadar deras arbete bland massorna. Kominterns upplösning kommer att beröva våra fiender detta falska kort. Det steg vi tar kommer att stärka de kommunistiska partierna som nationella arbetarpartier och samtidigt utvidga massornas internationalism, vars bas utgörs av Sovjetunionen.²⁶

Resolutionen publicerades i *Pravda* den 22 maj. De närmaste dagarna anlände det ena telegrammet efter det andra, där partierna, förutom de vars ledning befann sig i Moskva, godkände förslaget om upplösning. Angelägen om att få tillgång till de stora västliga tidningarnas spalter hade Stalin inte tålamod att vänta och den 28 maj gjorde han en deklARATION för Reuters korrespondent i Moskva, där han försäkrade:

Kommunistiska Internationalens upplösning är en riktig och i rätt tid företagen åtgärd, emedan den underlättar organiserandet av alla frihetsälskande nationers gemensamma anfall mot den gemensamme fienden – hitlerismen.

Kommunistiska Internationalens upplösning är riktig ty:

- a) Den avslöjar hitlermännens lögn att 'Moskva' skulle ha för avsikt att blanda sig i andra staters liv och 'bolsjevisera' dem. Det har nu gjorts slut på denna lögn.
- b) Den avslöjar förtalet från kommunismens motståndares sida inom arbetarrörelsen, att de kommunistiska partierna i olika länder inte skulle handla i sitt folks intresse utan på order utifrån. Även detta förtal har det nu gjorts slut på.
- c) Den underlättar arbetet för patrioterna i de frihetsälskande länderna att förena de framstegsvänliga krafterna i sina respektive länder – oavsett partitillhörighet och religiös övertygelse – till ett enhetligt nationellt frihetsläger för att utveckla kampen mot fascismen.
- d) Den underlättar i alla länder patrioternas arbete att förena samtliga frihetsälskande folk i ett enhetligt internationellt läger till kamp mot faran för hitlerismens världsherravälde och banar därmed väg för det framtida organiserandet av ett på jämlikhet grundat vänskapsförbund mellan folken.

Jag tror, att alla dessa omständigheter tillsammanantagna skall leda till ett ytterligare stärkande av enhetsfronten mellan de allierade och övriga förenade nationer i deras kamp för seger över hitlertyranniet.

Jag anser, att Kommunistiska Internationalens upplösning har företagits alldeles i rätt tid, emedan det just nu, då det fascistiska odjuret uppbygger sina sista krafter, är nödvändigt att organisera de

²⁶ Ibid., s. 96-97.

frihetsälskande ländernas gemensamma anfall för att ge detta odjur nådestöten och befria folken från det fascistiska förtrycket.²⁷

Den 31 maj meddelade Dimitrov Stalin att det slutligen var möjligt att offentliggöra att upplösningen godkännts av en förkrossande majoritet av kommunistpartierna. Den 5 juni hade svar inkommit från 29 av de 41 sektioner som rådfrågats. Den 8 juni godkände det grekiska partiet förslaget, som man betecknade som ett erkännande av partiernas mognad och ett överförande av ansvaret till dem. Dimitrov föreslog Stalin att presidiet skulle sammanträda den 8 juni. Då skulle inte bara upplösningen av Komintern tillkännages utan också utses en kommission ledd av honom själv och med följande medlemmar: Manuilskij, Pieck, Ercoli, Konstantin Sucharev, chef för avdelningen för ekonomiska operationer, för att senast den 1 augusti organisera upplösningen av strukturer och Kominterns egendom. Så skedde också och Kominterns presidium tillkännagav att ingen sektion motsatt sig förslaget och att enhällighet uppnåtts bland de sektioner som haft möjlighet att svara. Han förklarade exekutivkommittén, presidiet och sekretariatet samt kontrollkommissionen upplösta från den 10 juni och bildade den tänkta kommissionen under Dimitrovs ledning för att slutligt avsluta Kominterns affärer. Den 9 juni skickade Dimitrov, som tecken på att Stalin var överens, den definitiva resolutionstexten till Pospelov, *Pravdas* chefredaktör.

Dimitrov i mitten av 1940-talet

Skälen till tidpunkten för upplösningen

I sitt anförande vid kollokviet i La Chaux-de-Fonds framhöll Firtsov:

Den brådska som kännetecknade Stalin vid publiceringen av resolutionen om upplösningen av Komintern vittnar om att han inte vägledes av intressena hos de partier som verkligen strävade efter att erhålla fullständig självständighet, utan av andra motiv, dvs hans önskan att upprätta goda relationer mellan USA och dess allierade i koalitionen mot Hitler. Det var vid denna tidpunkt som den amerikanske ambassadören Davies erhöll instruktioner från sin regering som inkluderade en önskan att få se Komintern upplöst. Den definitiva slutsatsen beträffande skälen till upplösningen kan kanske inte stå att få på annat vis än via en analys av Stalins arkiv, som fortfarande inte är tillgängliga för forskarna.²⁸

Slutsatsen är kanske lite väl snabb. Ambassadör Joseph Davies, som åren innan fått instruktioner i denna riktning, anförtror sin dagbok att upplösningen av Komintern när allt kom omkring kanske inte var mer än formell och han verkar inte fästa någon större vikt vid den. Men upplösningen av Komintern omnämns i William Bullitts brev till Roosevelt den 31

²⁷ J Degras, a.a., s. 476-477.

²⁸ Firtsov, a.a., s. 463.

januari som ett av de främsta kraven som den amerikanska diplomatin borde ställa för att Stalin skulle kunna visa prov på ”god vilja”.

Två saker antyder likväl att orsaken till upplösningen av Komintern vid denna tidpunkt bör sökas i relationerna mellan de allierade. Upplösningen av Komintern inträffade i själva verket vid en tid av svårigheter i relationerna mellan de allierade. Stalin och hans anhängare var otåliga över långsamheten i upprättandet av ”en andra front” i Europa, vilket gjorde att hela tyngden av kriget vilade på den ryska armén. Man hade också Katynaffären – upptäckten av liken av flera tusen mördade polska officerare – som stört de polsk-sovjetiska relationerna till den grad att Sovjetunionen brutit de diplomatiska förbindelserna med den polska exilregeringen under general Sikorski. Churchill skrev till Stalin att detta var ”en triumf för Goebbels”. Det förefaller som om Stalin varit mycket angelägen om att ge Churchill och Roosevelt försäkringar om sina ”icke revolutionära” intentioner och att upplösningen av Komintern – som inte besvärade honom, utan tvärtom underlättade uppgiften för honom – var en eftergift som var lätt att göra. Det andra är det storartade mottagande nyheten fick i press. Den amerikanska trotskistiska tidskriften *Fourth International* ägnade denna fråga en del av sin ledarkommentar i juninumret och skriver att man gått igenom drygt 80 dagstidningar och att inget störde samstämmigheten i hyllningarna av upplösningen som en mycket stor framgång för ”demokratierna” och ”de förenade nationerna”. Låt oss ta några kraftfulla citat utan att gå till överdrift: ”Diplomatisk triumf för de förenade nationerna, långt mer betydelsefull än de militära segrarna i Stalingrad och Kap Bon” (*Philadelphia Record*), ”En åtgärd av enorm betydelse, jämförbar med Stalingrad och Tunisien” (*Boston Herald*). Framför allt tillskrev de amerikanska tidningarna upplösningen förtjänster som utgjorde nästan slutgiltiga kontrarevolutionära garantier. *News & Observer* i Raleigh skrev att ”världen andades lättare” sedan ”det gjorts slut på Trotskijs dårskap”. *Hartford Courant* gav till ett glädjeskri: ”Tredje internationalen är död! Marx’ dröm är över!” *Chicago Tribune* fastslog: ”Stalin har tagit död på den marxistiska trons dervischer”. *Buffalo Evening News* författade gravskriften: ”Så slutade Komintern, grundad 1918 av Lenin och Trotskij för att underblåsa världsrevolutionen.” *Philadelphia Evening Bulletin* såg i Stalin en realistisk statsman: ”Stalin har gjort rätt i att undanröja varje sken av att han i Ryssland skulle tolerera denna subversiva organisation.”

Vi lämnar därhän dessa kommentarer och övergår till andra frågor. Läsaren har sannolikt lagt märke till Piecks inlägg vid presidiet den 13 maj och hans uppriktiga oro för att hans parti på egen hand inte skulle ha kraft att stå emot en resning bland de tyska arbetarna och för detta hade behov av hjälp från sin sovjetiske storebror.²⁹

Diskussionerna vid nästa möte med presidiet, tyvärr bara sammanfattade med några ord i de källor vi förfogar över, visar på rädslan för att det, i avsaknad av övervakning från byråerna i Moskva, skulle kunna uppstå ”felaktiga” eller ”fientliga” ledningar på plats. Det handlar helt klart om den gamla rädslan för att massorna skulle välla fram, ibland benämnt ”trotskism”. När vi vet vad som hände efter maj-juni 1943 i Grekland och Jugoslavien kan det inte råda några tvivel om att de sovjetiska ledarna trodde på detta och skrämdes av detta men där vi inte känner till vilka konkreta former det tog sig. Detta torde dock inte ha varit helt frånvarande vid de beslut som fattades 1943. Vi befinner oss här inte helt och hållet på de sovjetisk-allierade relationernas domäner.

Bokslut över upplösningen; några tankeväckande kommentarer

Bland de analyser som ägnats upplösningen av Komintern finns åtminstone en som ger prov på viss originalitet, och således är av stort intresse. Det är den som Fernando Claudín, tidigare ledare för de spanska ungtkommunisterna och sedan för partiet där, svarar för i sin bok *Krisen*

²⁹ Alla citat från ”Press Comment on the Comintern”, *Fourth International*, 4 juni 1943, s. 163-164

inom den kommunistiska rörelsen, utgiven 1970. Han närmar sig där ämnet från en konkret utgångspunkt med känslan av att vara ensam om att försöka analysera den händelse som upplösningen av Komintern 1943 utgjorde. Han skriver:

Kriget kom. Det internationella proletariatet stod inför en kamp vars globala dimensioner saknade motsvarighet i arbetarrörelsens historia. Dessutom passade kriget ... inte in i någon av de modeller som Komintern så omsorgsfullt hade utarbetat, utan det uppvisade nya, särpräglade drag. Om vi utgår från Kominterns traditionella principer och postulat, borde denna situation ha ökat behovet av ett centrum som garanterade världsproletariatets strategiska och taktiska ledning, både under själva kriget och i segrans ögonblick. Men i denna situation ... just då beslöt världsrevolutionens 'generalstab' att ... *upplösa sig själv*.³⁰

Genom en noggrann analys av officiella texter visar Claudín i efterhand att den eftergift Stalin gjorde till västmakterna vid denna tidpunkt inte inskränkte sig till upplösningen av Internationalen, utan att han också för kommunistpartierna i de kapitalistiska staterna inom koalitionen föreskrev en politik som borde ha gjort de styrande i dessa stater belåtna, de hade dittills varit något oroliga vilket framgår av en del av de frågor de ställt sig. Han visar därefter genom tystnaden och en del av den terminologi som används, att vad som inte bara elimineras i tysthet utan totalt, inte bara för de allierade utan också för "fasciststaterna", som han utpekar som "skyldiga till kriget", är varje perspektiv på att omvandla den antifascistiska kampen till en socialistisk revolution. Ett annat bevis på vad han kallar "nära sambandet mellan Kominterns politiska testamente och de av förhandlingarna mellan Sovjetunionen och dess allierade påkallade åtgärderna"³¹ kommer till uttryck i att resolutionen inte gör minsta anspelning på de koloniala och halvkoloniala folkens kamp för nationell frigörelse. För Claudín råder inte minsta tvivel. Stalin hade gett sina allierade garantier för att den antifascistiska kampen inte skulle övergå till revolutionär kamp: när så skedde ändå, som i Grekland, intervenerade Churchill mot den med Stalins samtycke. Fylld av vackra formuleringar skriver Claudín:

Komintern likviderades och utnyttjades på denna kompromiss" altare. *Likviderades* för att med en uppseendeväckande gest visa att sovjetledarna avstod från att 'underblåsa' revolutionen i sina allierades vitala centra. Utnyttjades för att ge åtgärden en positiv form och göra kommunisterna och det europeiska proletariatet politiskt och ideologiskt redo att acceptera kompromissen. Resolutionen från maj 1943 blev på samma gång det förgångnas dödsattest och nutidens och den omedelbara framtidens vägledande dokument... Komintern föddes med ett program för världsrevolutionen inom en snar framtid och dog 25 år senare, föresvävande ett framtidsperspektiv av broderligt samarbete mellan sovjetstaten och de kapitalistiska staterna.³²

Han angriper också med åtskillig träffsäkerhet presidiet och Stalins påstående att Internationalens kris berodde på dess struktur. Detta framhäver ett annat fundamentalt faktum:

under det kvartssekel som Komintern existerade, genomgick kapitalismen den allvarligaste ekonomiska krisen i sin historia, som några år efteråt följdes av det andra imperialistiska omfördelningskriget. Men Komintern förmådde inte finna en revolutionär utväg ur denna kris i något enda land. Och vid tidpunkten för dess upplösning, när man redan kunde skönja fascismens nederlag i kriget, testamenterade den till kommunistpartierna perspektivet på ett återupprättande av eller ett försvar av den borgerliga demokratin. Resolutionen förteg den kinesiska revolutionens nederlag 1926-27 och Kominterns allmänna svaghet i de koloniala länderna, liksom den spanska revolutionens och den franska folkfrontens misslyckanden osv.³³

³⁰ F Claudín, *Krisen i den kommunistiska rörelsen*, del 1 [bok s. 31]

³¹ Ibid. s. 45

³² Ibid. s. 48-49

³³ Ibid. s. 54

Med andra ord var Kominterns slutord att man själv utgjort ett historiskt misstag och att det inte kunde bli fråga om någon International eftersom det inte kunde bli någon världsrevolution. Det var vad Fernando Claudín ansåg när han påbörjade sin analys av historien om Internationals kris. Och det är vad vi anser i slutet av detta arbete om dess historia. Aldrig har någon organisation så skamlöst och totalt förnekats av sina ledare som den International som kallades kommunistisk.

De som var inkvarterade på hotell Lux i Moskva, dit de kommit genom det förbättrade militära läget, ställde sig inte så många frågor: de hade besvarats för deras vidkommande samtidigt med att deras materiella situation förbättrats. I Kominterns tidigare högkvarter på Rostokino, som nu hette Institut 205, fanns arkiven, de hemliga radiosändarna, organen för agitation och propaganda. Dimitrov och en betydande grupp av personer i ansvarsställning återfanns på Institut 200. Institut 99, i närheten av Arbat, inhyste de organ som ägnade sig åt krigsfångar och där återfanns, bl a, Walter Ulbricht.³⁴

Varför detta hat från Stalins sida?

Stalin hade alltid hatat Komintern. Bakom hans hat fanns alltid en rädsla. Han hade varit mycket rädd 1923, när den tyska revolutionen haft möjlighet att segra och senare, när Radek bröstat upp sig och försäkrat att kommunistpartierna i Tyskland, Frankrike och Polen var redo att stödja Trotskij och vänsteroppositionen. Han hade varit rädd för den kinesiska revolutionen och också när han kritiserades för att ha överlämnat den åt dess bödlar. Han anklagade Komintern för att ha tillåtit – rent av underlättat, vem vet – det majestätsbrott som avsättningen av Thälmann som ordförande för KPD inneburit, precis som om någon annan kunde omintetgöra vad han, Stalin, gjort. Varken 1933 eller 1934, varken 1935 eller 1936, när han ändå fått den att betala ett högt pris, hade han kunnat göra sig kvitt revolutionens spöke, som han fruktade mer än något annat. Och så nu, i början av kriget hade den visat sig oförmögen att tämja sina greker och jugoslaver, vars påhitt, sade han, innebar ett dolkhugg i ryggen på honom. Och så nu, när arbetarna i Italien tillkännagav nya uppror, kanske rent av ”en europeisk revolution”, som efterföljarna till Leo Trotskij hävdade i denna Fjärde international som fortsatte att inge honom rädsla.

I en skildring av ett nattligt supande kring den genialiske chefen i samband med ett diplomatiskt möte i Moskva 1946 erinrade sig Alexander Ranković, Marko inom det jugoslaviska kommunistpartiet: ”Under måltiden talade vi framför allt om bildandet av Kominform. Jag slogs av bitterheten, elakheten närmast, som Stalin gav prov på när han kommenterade Tredje internationalens insatser och hur han riktade nålstick mot Dimitrov. Den gamle Dimitrov, blossande röd, såg besvärad ut, så till den grad att vi själva inte visste vart vi skulle vända blickarna.”³⁵ Det är här som, enligt vår uppfattning, nyckeln finns till den upplösning av Komintern som beslutades om i maj 1943. För den inträffade vid tidpunkt under kriget då man i flera länder nått, ja rent av överskridit, en punkt utan återvändo. I Grekland visste man att de allierades seger skulle leda till ett inbördeskrig mellan ELAS och de protyska styrkor som slöt upp bakom britterna. I Jugoslavien kunde man inte längre stoppa uppgörelsen mellan tjetniks och de kommunistiska partisanerna. Man fruktade – och här betyder ”man” Ulbricht och personer av hans sort – de oundvikliga explosioner som partiet inte skulle vara i stånd att kontrollera. I Italien fanns känslan att det ordningens parti som PCI utgjorde satt uppfluet på en pyramid av folkliga revolutionära institutioner, på toppen av ”ett folk i vapen”, som kommenderade mer än det lydde. I den biografi som Isaac Deutscher ägnade Stalin 1949, och där man inte kan anklaga författaren för någon överdrivet sträng hållning, visar han klart att

³⁴ R von Mayenburg, *Hotel Lux*, s. 311.

³⁵ Citerat av Vladimir Dedijer, *Tito parle*, s. 288. [finns på engelska: *Tito Speaks: His Self Portrait and Struggle with Stalin*, London 1953]

Stalin inte hade minsta ”revolutionära” eller ”socialistiska” mål i andra länder, vilket framgår av hans politik vid krigsslutet:

Om Stalin konsekvent beredde sig att installera en kommunistregering i Warszawa, varför vägrade han då så enständigt att göra några eftergifter för polackerna beträffande deras östgräns? Skulle det inte ha varit honom tämligen likgiltigt om exempel den polsk-ukrainska staden Lwów styrdes från det kommunistiska Kiev, eller från det kommunistiska Warszawa? Samtidigt skulle en dylik eftergift ha betytt ett enormt plus för den polska vänstern. Och om han på förhand planerade en revolution i Östtyskland, varför avskilde han då från Tyskland och förlivade med Polen *alla* de tyska provinserna öster om Neisse och Oder, områden som inte ens polackerna själva någonsin hade drömt om att förvärva? Varför insisterade han på att hela den tyska befolkningen skulle tvångsförflyttas från dessa områden, en åtgärd som ytterligare måste förbittra det tyska folket inte bara mot polackerna utan också mot Ryssland och revolutionen? Hans krav på krigsskadestånd ... kunde inte undgå att ha samma skadliga effekt för den kommunistiska rörelsen i dessa länder. Det gällde i ännu högre grad om Stalins krav på avveckling av huvudparten av den tyska industrin. ... Han kan inte gärna ha förbisett att om denna hans plan, lika orimlig som hänsynslös, hade kommit till utförande, skulle detta ha medfört en upplösning av den tyska arbetarklassen, den förnämsta, om inte den enda sociala kraft till vilken kommunismen kunde ha vädjat och vars stöd den kunde ha påräknat. Inte en enda av dessa åtgärder kan ens med den vildaste fantasi betecknas som ett trappsteg till en revolution. Tvärtom, i samtliga dessa fall reste Stalin själv nitiskt fruktansvärda hinder i revolutionens väg.³⁶

Och levnadstecknaren visar sedan att Stalin gav uttryck för sina innersta tankar när han en dag i augusti 1944 brutalt förklarade för den bestörte polacken Mikolajczyk att ”kommunismen passade Tyskland som en sadel passar en ko”.³⁷ Ett uttalande värdigt honom och i linje med vad han alltid ansett under de avgörande stunderna för Komintern, från dess höjdpunkt till dess fall, 1923, 1933, 1943. Man kan således tänka sig att upplösningen av Komintern gott och väl utgjorde en garanti till de allierade, en säkerhet, åtminstone en uppseendeväckande försäkran om att Stalin inte planerade att undergräva deras länder och att de kunde ha att göra med honom utan att behöva frukta några aktioner från någon underjordisk orkesterchef. Men man måste också anta att han utnyttjade denna garanti för egen vinning för att beröva arbetarna och de folk som rest sig inte bara en internationell ledning och en fana, utan också illusionen om att de fortfarande hade både det ena och det andra. Genom denna gest avsvor sig Stalin inför sina allierade allt ansvar för det som var på väg att mogna i Europa genom strejkerna i Italien och partisanrörelsen genom resningen av de grekiska *andartes* och de jugoslaviska partisanernas återerövring av sitt eget land. Han bevarade emellertid den internationella apparaten och möjligheten att genom agerande från sådana som exempelvis Togliatti och Zachariades fortsättningsvis förfoga över kommunistiska partier som kunde hindra det utbrott han fruktade. Komintern hade grundats som ett redskap för revolutionen efter första världskriget. Upplösningen av den gjorde det möjligt att trycka tillbaka revolutionen efter andra världskriget.

Det var hög tid: arbetarnas initiativ, och vissa kommunistpartiers också, hotade snart att kompromettera Stalin i de allierades ögon: Titos väg mot en brytning med kung Peter och bildandet av en partisanregering i landet, den grekiska flottrevolten och vägran att underställa sig den brittiska ockupationsmakten, strejkvågen och den väpnade resningen av social karaktär i Italien, alla de händelser som i grova termer innebar en marsch mot revolution i Europa var inget han hade något ansvar för och han hade dessutom full frihet att bekämpa dem. Det är noterbart att förtroendet för honom var så stort, till och med i oppositionella kretsar, att vissa, framför allt i Italien, såg upplösningen av Komintern som en krigslist, som skulle ge kommunistpartierna möjlighet att genomföra världsrevolutionen, medan Stalin höll

³⁶ I Deutscher, [Stalin](#) [bok s. 417-18]

³⁷ Ibid. s. 418

sig till "antifascismen", dvs alliansen med briter och amerikaner för att effektivt kunna skydda Sovjetunionen. Inom partierna gjorde sig ledarna aldrig några illusioner om den självständighet de skulle åtnjuta. Basmedlemmarna trodde antagligen på att de skulle slippa ifrån Moskvas ok, som de inte såg som alltför betungande, och beslutet gick igenom som ett brev på posten, trots de motsägelser och absurda inslag som präglade den slutresolution som undertecknats efter otåliga påtryckningar från Stalin. I den frågan har vi ett vittnesbörd av Leôncio Basbaum. Han skriver, apropå reaktionerna i Brasilien: "Många kamrater var för att upplösa Komintern. Inför alliansen med USA och England hade klasskampen i deras ögon förlorat all betydelse, liksom för övrigt också existensen av kommunistpartier." Stalins – och ledningen för Internationals – beslut tecknade således konturerna av det sönderfall som var på väg, i första hand likvideringen av kommunistpartier till förmån för borgerliga formationer, något som Moskva och dess hantlangare långt senare skulle fördöma under namnet "browderism", dvs samma politik som de sett till att Browder tillämpade ...

Mer om Kominterns upplösning:

M Fahlgren (red): [Upplösningen av Komintern – ur Moskvas och de svenska kommunisternas synvinkel](#). (olika dokument)

Wolfgang Leonhard, [Revolutionens barn](#). Handlar bl a om (nätversionen s. 110-116) hur man inom Kominternskolan i Sovjetunionen fick kännedom om och reagerade på beslutet.

Yvonne Hirdman, [Sveriges Kommunistiska Parti och 2:a världskriget 1941-45](#). Se avsnittet ”Kominterns upplösning” (och följande).

James P. Cannon, [Slutet för Komintern och arbetarinternationalismens framtidsperspektiv](#). Detta är ett tal (från 30 maj 1943) där en ledande amerikansk trotskist kommenterar upplösningen och diskuterar internationalismens.